

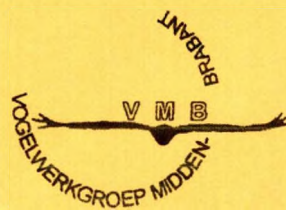

**Inventarisatie kanaaloevers Wilhelminakanaal
2002-2003**

in het EHS-gebied van de Hilver

in de gemeente Hilvarenbeek

Samenstelling: P. Busink

Secretariaat: Schout Backstraat 9, 5037 MJ Tilburg
Kamer van Koophandel: V 259 382
Gironummer: 35 31 190

Inleiding

In de zomer van 2001 heeft de Vogelwerkgroep Midden-Brabant een verzoek ingediend bij Rijkswaterstaat te Tilburg om het maaibeleid van beide kanaaloevers van het Wilhelminakanaal tussen kilometeraanduiding 33.9 en 35.1, aan te passen. Deze beide oevers liggen in het EHS-gebied van het Reuseldal in de gemeente Hilvarenbeek.

Het verzoek dat ingediend werd, betrof het gedurende één jaar niet maaien van beide oevers.

Op beide oevers groeit namelijk een \pm 4,5 meter brede rietkraag over een lengte van ruim 1 kilometer. Wanneer deze niet onaanzienlijke "rietvelden" (2x 5,4 ha) gemaaid worden, kan geen overjarig riet voorkomen. En overjarig riet is juist voor bepaalde vogelsoorten van essentieel belang. Het gaat dan hier in eerste instantie om rietvogelsoorten zoals kleine karekiet, rietgors en bosrietzanger. Andere zangvogelsoorten die graag in riet broeden zijn o.a. blauwborst en roodborsttapuit.

Rijkswaterstaat is op het verzoek van de Vogelwerkgroep ingegaan. Er zijn inleidende gesprekken gevoerd en het maaibeheer werd voor bepaalde tijd aangepast.

Als 'tegenprestatie' heeft de vogelwerkgroep aangegeven te inventariseren en de resultaten in een rapport aan Rijkswaterstaat aan te bieden.

De conclusie was al snel duidelijk, de tweedejaars rietkragen bleken significant veel meer broedvogelterritoria te bevatten dan in een eerstejaars rietkraag.

Na het broedseizoen van 2002 is wederom aan Rijkswaterstaat het verzoek gedaan om de rietkragen nog niet te maaien. Want interessant was nu om te zien hoe de broedvogelstand zich zal gedijen in de derdejaars rietkragen.

Ook dit verzoek werd door Rijkswaterstaat gehonoreerd.

De afspraak werd gemaakt dat door de vogelwerkgroep in oktober 2003 het rapport aan Rijkswaterstaat zal worden aangeboden.

Het belang van overjarig riet

De betekenis van riet voor broedvogels

Rietvogels zijn in het algemeen vogels die in de nazomer ver wegtrekken naar het zuiden (tot over de evenaar in Afrika). Wanneer de mannetjes in het voorjaar weer arriveren in hun broedgebied worden de overjarige rietstengels, die ver boven het nieuw gegroeide eerstejaars riet uitsteken, gebruikt als zangpost. Deze rietstengels kunnen nl de (zingende) vogel dragen. Deze "oude" rietstengels zijn daardoor van essentieel belang om in eerste instantie het territorium af te bakenen. Na deze territoriumafbakening worden deze rietstengels gebruikt om onder in de vegetatie het nest er tussen te vlechten.

Bekend is dat eerstejaars riet in het broedseizoen door rietvogels, bijv. karekiet, gebruikt wordt als broedplaats. De mogelijkheden hiervoor zijn beperkt omdat het jonge riet eerst voldoende sterkte moet krijgen om een nest te kunnen dragen. In de praktijk betekent dit dat de vogels pas halverwege het broedseizoen, wanneer de rietstengels sterk en hoog genoeg zijn, kunnen gaan broeden. Omstreeks die tijd hebben de vogels in overjarig riet hun eerste broedsel al groot gebracht en kunnen dan al beginnen met een tweede broedsel. Tevens is uit inventarisaties gebleken, dat de broedvogeldichtheid in overjarig riet vele malen groter is dan in eerstejaars riet. Het is ons inziens duidelijk dat riet-broedvogels die kunnen nestelen in overjarig riet een veel grotere regeneratievoorsprong hebben dan vogels die in eerstejaars riet broeden.

Betekenis van riet als rust en slaappleats

Niet alleen in de broedtijd zijn deze rietkragen belangrijk voor vogels, maar ook in de nazomer/herfst. Tijdens deze periode is op deze locatie gezien dat o.a. boerenzwaluwen, witte kwikstaarten en ringmussen de rietkragen veelvuldig gebruikten als een veilige slaappleats. Tevens werden in deze tijd door vele doortrekkende vogels de rietzomen gebruikt om te foerageren.

Zelfs 's-winters werden de rietkragen dagelijks gebruikt als slaappleats door o.a. koolmezen en pimpelmezen.

Betekenis van riet voor insecten

Ook voor andere diersoorten blijken de overjarige rietkragen van essentieel belang te zijn. In de maand juli van 2002 en van 2003 werd de nachtvlindersoort "Drinker" in behoorlijke aantallen waargenomen. Riet is voor deze grote nachtvlindersoorten een waardplant. De pop overwintert in een cocon aan een rietstengel. Alleen bij "overwinterend" riet kunnen de poppen in juni uitkomen.

De meeste insecten (vlindersoorten) ondergaan binnen één jaar tijd een volkomen gedaanteverwisseling. Zo'n metamorfose houdt in dat de cyclus ei - larf (rups) – pop – insect dan ook in precies één jaar tijd plaats vindt. In welk deel van het jaar men ook maait, de cycli van insecten zullen altijd in één van de fasen worden onderbroken. Dit betekent dat door jaarlijks maaien van riet de regeneratie voor vrijwel alle insectensoorten geen vervolg kunnen krijgen. Bovendien verdwijnt er dan een niet onbelangrijke voedselbron voor veel andere diersoorten.

Betekenis van riet voor vleermuizen

Verder zijn in de avondschemering verschillende vleermuissoorten waargenomen, die hier op insectenjacht waren. In de luwte van de rietkragen vlogen vleermuizen op en neer om daar de vliegende (grote) insecten te vangen.

Betekenis van de rietkraag voor vissen

Zelfs vissen hebben dit jaar van het niet-maai-regime geprofiteerd. Er is gezien dat alleen op plaatsen waar de vegetatie over de beschoeiing in het water hing o.a. karper massaal gepaaid hebben. Op die plaatsen konden namelijk tegen de plantenstengels de eieren worden afgezet.

Landschappelijke betekenis van een rietkraag

Rietvelden zijn belangrijke landschapselementen. Menige wandelaar en fietser langs de weelderig begroeide kanaaloever stelt het geluid van ruisend riet en de goudgele aanblik ervan zeer op prijs. Tevens is de uitbundige zang die met name de karekiet en de bosrietzanger hier laten horen, voor menige voorbijganger een reden om even stil te blijven staan. Rietkragen geven geleiding aan het landschap en zijn herkenbare elementen van water en oevers.

Riet als ecosysteem

De hiervoor genoemde waarden maken het duidelijk dat het jonge en het oude riet, mits in goede samenstelling aanwezig, een ecologische eenheid vormen met het 'waterbiotoop' als geheel. Het er voor zorgen dat er voldoende overjarig riet aanwezig is, geeft een bijzondere meerwaarde aan dit biotoop.

Inventarisatiegegevens

Leden van de vogelwerkgroep hebben langs de kanaaloever de rietkragen in 2002 en 2003 geïnventariseerd op broedvogels. Voor deze inventarisatie werden de SOVON-normen gehanteerd (Samenwerkende Organisaties Vogelonderzoek Nederland).

Tevens zijn op een avond (14 juni 2003) vleermuizen geïnventariseerd met behulp van een batdetector.

Vogelsoort	2002			2003		
	Noordoever	Zuidoever	Totaal	Noordoever	Zuidoever	Totaal
Kleine karekiet	9	14	23	6	13	19
Bosrietzanger	2	2	4	3	4	7
Rietgors	2	1	3	2	1	3
Blauwborst	1	0	1	1	0	1
Grasmus	2	1	3	4	1	5
Spotvogel	0	0	0	1	0	1
Merel	2	0	2	1	0	1
Waterhoen	1	1	2	1	0	1
Meerkoet	1	0	1	1	2	3
Wilde eend	1	1	2	3	1	4
Patrijs	0	0	0	1	0	1

Vleermuizen: Dwergvleermuis
Watervleermuis
Grootoorvleermuis
Laatvlieger

Evaluatie

In de rietkragen werden in twee broedseizoenen elf vogelsoorten geïnventariseerd. De meest voorkomende soort is de kleine karekiet. Voor deze soort blijken overjarige rietkragen zeer belangrijk te zijn. Ter vergelijking is in 2003 buiten het onderzoeksgebied een zelfde lengte eerstejaars rietkraag (gemaaid in voorgaande herfst) geïnventariseerd. Gebleken is dat bij deze inventarisatie in eerstejaars riet de karekiet in de maand juni zeven keer minder voorkwam dan in overjarig riet.

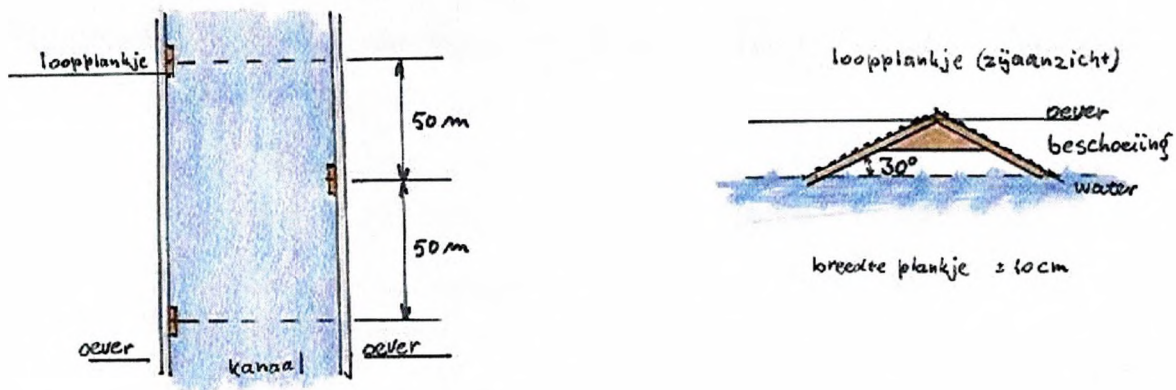
Uit de inventarisatie is ook gebleken dat op de zuidoever 1,5 à 2 keer meer karekieten gebroed hebben dan op de noordoever. De verklaring hiervoor ligt waarschijnlijk aan het verschil in lengte van de rietkragen. Op de zuidoever blijkt namelijk 1,5 keer meer riet te staan dan op de noordoever.

In de rietkragen lijkt ook dat na drie jaar een kleine verschuiving optreedt van de vogelpopulatie. Pure rietvogelsoorten (bv karekiet) lijken in derdejaars riet wat af te nemen en struweelvogelsoorten juist wat toe te nemen. Deze verschuiving is te wijten aan het feit dat struiken in derdejaars riet zich steeds meer kunnen ontwikkelen. Struweelvogels hebben daar voordeel bij.

Verder is gebleken dat voor watervogels die met hun zwemmende jongen het kanaal gebruiken om te foerageren, het erg belangrijk is om mogelijkheden te hebben om met de jongen het land op te

kunnen. Door de te hoge beschoeiing is voor de jongen het niet mogelijk om op het land te komen. Dit kan desastreuze gevolgen hebben. Donsjongen kunnen namelijk nog niet zelfstandig hun lichaamstemperatuur op peil houden. Ze moeten door de ouder dan ook geregeld tussen de veren opgewarmd worden. Dit geldt vooral voor de nachten. Het opwarmen van de donsjongen kan alleen op land gebeuren.

Een mogelijkheid om voor de jongen een levensreddende voorziening aan te brengen, kunnen loopplankjes zijn, die tegen de beschoeiing moeten worden aangebracht (zie tekening 1).

(tekening 1)

Maaibeleid

Uit bovenstaande conclusie blijkt dat overjarige rietkragen hele belangrijke functies hebben voor allerlei kritische diersoorten.

Om de meerwaarde van overjarig riet te behouden, willen wij er dan ook voor pleiten hier een ecologisch verantwoord maaibeleid toe te passen. Wij realiseren ons wel, dat de rietkragen onderhoud nodig hebben, daar ze anders evolueren naar een houtopstand.

Rijkswaterstaat is in eerste instantie verantwoordelijk voor een "vrije" doortocht van de scheepvaart en beschouwt overhangend houtopslag als een obstakel voor de scheepvaart.

Rijkswaterstaat heeft aangegeven een taak te zien in verantwoord ecologisch medegebruik van de watergangen. Het kanaal is aangeduid als ecologische verbindingzone en als zodanig een onderdeel van de Ecologische Hoofd Structuur. Rijkswaterstaat wil daar ook een invulling aan geven. Uit dit rapport blijkt hoe dat op eenvoudige wijze vorm kan krijgen. De vogelwerkgroep stelt voor om het 'experiment' voort te zetten en in dit traject een gefaseerde maaicyclus van drie jaar in te voeren.

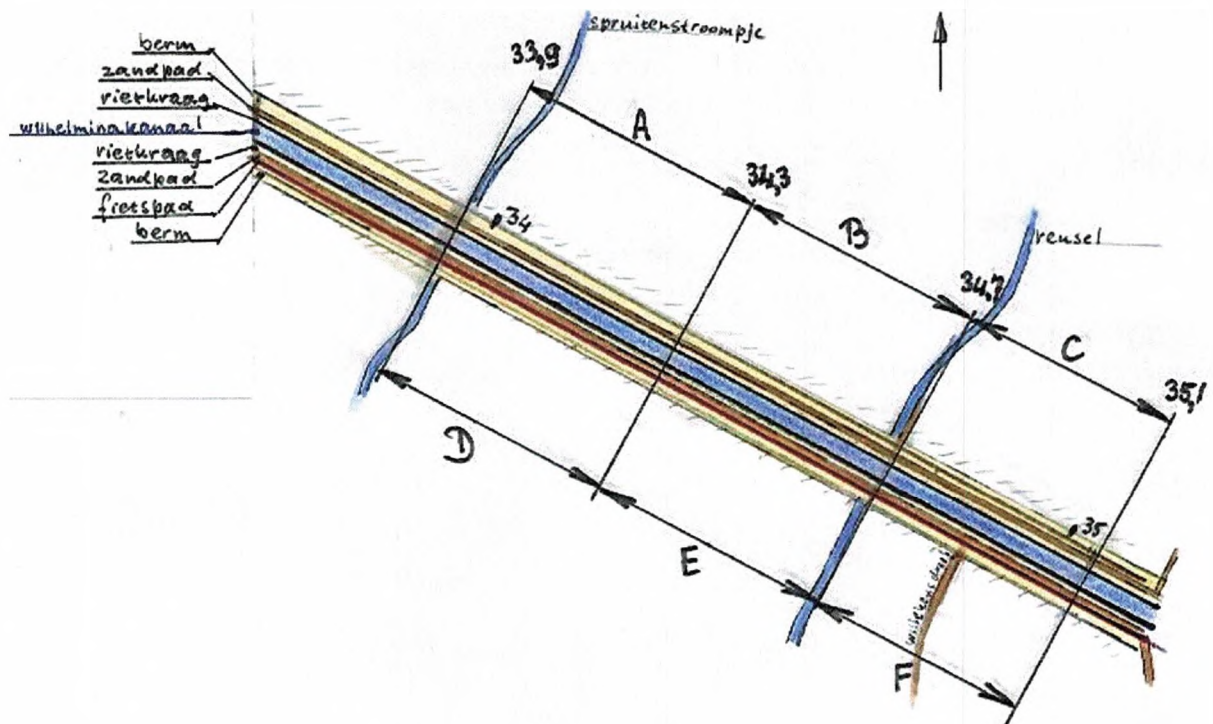
Door zo'n maaibeleid zal niet alleen de veiligheid gediend worden, maar ook zal in grote mate de biodiversiteit behouden worden. Van deze biodiversiteit hebben we slechts enkele aspecten aangehaald. Natuurlijk bevat het ecosysteem van deze rietvelden, samen met andere planten die dan ook kansen krijgen, onnoemlijk veel meer elementen, waardoor het deze vegetatiezoom zo interessant maakt.

Voorstel als nadere uitwerking van een ecologisch verantwoord maaibeheer

Om een ecologisch verantwoord maaibeleid in te voeren, zou ons inziens per jaar op beide oevers de rietkragen steeds voor 1/3 deel afgemaaid moeten worden. Deze trajecten wel steeds laten verspringen.

Voorbeeld voor een driejarige maaicyclus (zie kaart Wilhelminakanaal):

jaar x	gedeelte A 33.9 – 34.3 + gedeelte E 34.3 – 34.7
jaar x+1	gedeelte B 34.3 – 34.7 + gedeelte F 34.7 – 35.1
jaar x+2	gedeelte C 34.7 – 35.1 + gedeelte D 33.9 – 34.3

(kaart Wilhelminakanaal)

De huidige rietkragen zijn in 2003 al drie jaar oud. Om een inhaalslag te maken, wordt voorgesteld om op beide oevers nu voor de helft te maaien en wel als volgt:

2003	gedeelte A 33.9 – B 34.5 + gedeelte E 34.5 – F 35.1
2004	gedeelte B 34.5 – C 35.1 + gedeelte D 33.9 – E 34.5
2005	beginnen met driejaarlijkse maaicyclus zoals boven is beschreven.

Bij het maaien van een gedeelte van een rietkraag is het raadzaam om solitair staande boompjes te sparen. Bepaalde vogelsoorten, zoals grasmus en bosrietzanger gebruiken zulke boompjes graag als zangpost, waardoor deze boompjes voor deze vogels een voorwaarde zijn om in het riet te gaan nestelen.

Het tijdstip van maaien lijkt ons, rekening houdend met de biologische aspecten, de maanden november/december het meest geschikt.

De bermen van beide zandwegen zijn ook hoofdzakelijk begroeid met riet en vormen zodoende één geheel met de rietkragen langs de oevers. Hiervoor zou daarom hetzelfde maairegime moeten gelden als voor de kanaaloevers.

Tenslotte

De Vogelwerkgroep Midden-Brabant is Rijkswaterstaat erkentelijk dat ons de mogelijkheden zijn gegeven om gedurende twee opeenvolgende jaren inventarisaties uit te voeren. Met deze inventarisatie is ons inziens aangetoond dat met een overjarige rietzone de biodiversiteit belangrijk wordt uitgebreid.

We hopen dan ook dat Rijkswaterstaat het bovenstaande voorstel van het maaibeleid in dit EHS-gebied zal overnemen en indien mogelijk het op andere plaatsen van kanaaloevers/wegbermen ook zal toepassen.

Niet alleen financiën door lagere onderhoudskosten zullen uitgespaard worden, maar de winst van zo'n beheersbeleid zal vooral liggen in de intrinsieke meerwaarde voor mens en dier die overjarige rietkragen blijken te bieden.

Inventariseerders:

J. Aarts, P. Busink, A. en S. van Poppel (vleermuizen).

Samensteller:

P. Busink

september 2003